

Д-Р БОНЕ БАЕВ ЗАПОЧВА ПЪРВИТЕ ПРОУЧВАНИЯ ЗА АКВАРИУМ В БЪЛГАРИЯ (БУРГАС, 1892 Г.). Нови сведения за биографията му

Още преди две десетилетия публикувах доказателства, че първият опит за създаването на аквариум в България е направен през 1891–1892 г. в Бургас. Изпълнението на тази пионерна за българската хидробиология задача е започнато от д-р Боне Баев, но вследствие на преждевременната му кончина е прекъснато през 1894 г. [1]. През 2012 г. напомних за загърбената страница от ранната история на акваристиката в България, вкл. съобщих кратки биографични сведения за нейния слабо известен първопроходец [2], но той и до днес остава недолюбван както от морски историци, така и от популяризатори на морската ни история. Масова практика е историята на изграждането на първия аквариум в България да се започва с добре известната среща при княз Фердинанд I през януари 1906 г., свързана с началото на изграждането на Аквариума във Варна. А, докато един или друг автор изопаचाва, неволно или волно (кой поради незнание, кой заради местна патриотарщина), ранната история на хидробиологията в България, **д-р Б. Баев става все по-известен в западноевропейската история на науката**. Тук предлагам нови сведения за биографията му, като ползвам и нови източници, издирени предимно благодарение на чуждестранни дигитални фондове.

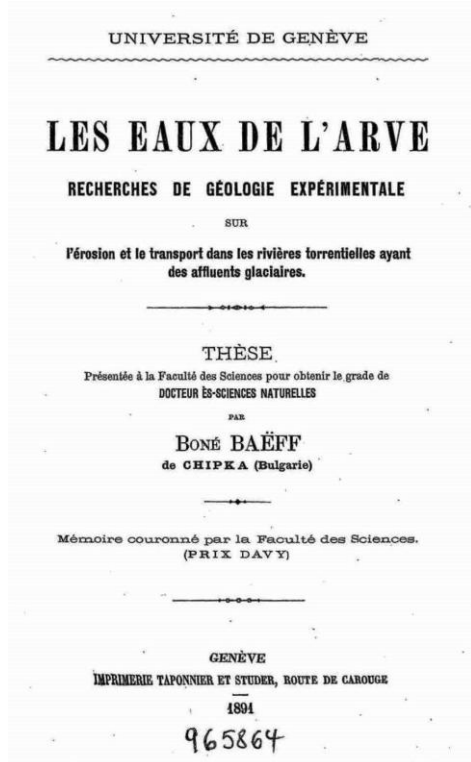
Боне Баев [3] е роден в с. Шипка (от 1977 г. – град), Казанлъшко [4], [7]. През периода 1886–1891 г. като държавен стипендиант завършва естествени науки в Научния факултет на Женевския университет [5, с. 111]. Още по време на следването му, на 20 август (1 септ.) 1889 г., той е избран за член на Швейцарското геоложко дружество [11].

Най-старата сграда на Женевския университет
- <https://previews.123rf.com/images/elec/elec1502/elec150200559/36949138-uni-bastions-das-%C3%A4lteste-geb%C3%A4ude-von-der-universit%C3%A4t-genf-schweiz.jpg>

През януари-ноември 1890 г., в продължение на 10 месеца (без октомври), Б. Баев извършва **ежедневни** изследвания на физически и химически показатели на течението на река Арве. Резултатите от това

задълбочено проучване са представени в дисертацията му на тема „Водите на река Арве, изследвания по експериментална геология на ерозията и транспорта в поройни реки с ледникови притоци.” Б. Баев успешно я защитава в Научния факултет на Женевския университет и е удостоен с научната степен доктор по естествени науки. За задълбоченото си проучване на слабо разработено научно направление в областта на учението за реките (потамологията) той получава университетската **Награда Дейви за 1891 г.** [12].

Титулната страница на дисертацията на д-р Боне Баев (1891 г.). - <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:26706>

Дисертацията на д-р Б. Бонев бързо привлича вниманието на специалистите както в Швейцария, така и изобщо в Западна Европа. Женевският вестник „La Tribune de Genève” помества похвална статия за него и съобщава, че на 11 (23) юли 1891 г. Академията на науките в Париж със специално заседание, посветено на дисертацията му, засвидетелства интереса си към приносното изследване на българския учен. В заключение на статията си швейцарският вестник изтъква: „Не ни остава друго, освен да поздравим г. Баев, дето е избрал за работа едно поле, тъй плодовито за нови изследвания и нови научни резултати, и за дето е изпълнил пробела на науката върху разяжданието, произвеждано от поройните реки” [13]. И това далеч не е само моментен епизодичен отзвук.

През 1892 г. френският професор по минералогия и геология Жул Бержерон (1853–1919 г.) представя дисертацията на д-р Б. Баев и

категорично твърди, че „тази монография за Арве може да служи като **модел за всички подобни изследвания**” (болд, И.А.) [14]. През същата година влиятелният швейцарски учен Пол Ше (1808–1901 г.) подробно описва прецизната изследователска методика на българския учен и специално отбелязва, че той **първ се сеща да изследва количеството на хлора в речните води** [15, с. 71]. През 1893 г. е публикуван докладът за 1891 г. на Дружеството по физика и естествена история в Женева, в който специално място е отделено и за изследването на д-р Б. Баев [16, с. С-СІ].

Проф. Карл Фогт (1817–1895 г.). –

https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Vogt

През 1909 г. швейцарският професор по зоология Карл Фогт и немският професор по ихтиология Бруно Хофер издават първата част на солидната монография „Сладководните риби в Средна Европа” и в нея [17, с. 96] проф. К. Фогт отделя място за **приноса на д-р Б. Баев за ихтиологията**: „От голяма важност за живота на рибите са неразтворените, а само плаващи във водата примеси; всяка течаща вода носи такива компоненти, чието количество и природа значително зависят от ударната сила на водата и структурата на речното дъно. Количеството на тези плаващи части в бушуващи планински потоци може значително да варира и при това в рамките на много кратки периоди. **Според ежедневни наблюдения, които бяха извършени с неуморна упоритост от моя ученик Боне Баев, починал като професор в София в България** (болд, И.А.), това количество се променя във водите на река Арве при Женева между един минимум от 0,8 г на кубичен метър вода до 3106 г.; за период от четири дни това количество се повишава стократно, от 12 г до 1200 г и веднъж за 24 часа падна от 1236 г до 735 г.” [17, с. 96].

Дисертацията на д-р Б. Баев е останала неизвестна за българската наука и не е спомената в единствения библиографски указател на дисертациите, защитени от българи в чужбина за периода до 1968 г. [18]. Тя е **отбелязана обаче в редица чуждестранни специализирани библиографии и публикации от края на XIX в. до наши дни**. През 2012 г. съобщих, че за нейната научна стойност е

показателен фактът за цитирането ѝ дори в солиден съвременен европейски проект през 2004 г. [2]. И това не е изолиран случай. В сайта на Женевския университет понастоящем са отбелязали, че монографията на д-р Б. Баев е цитирана в научни публикации през 2009, 2016 и 2019 г. [19]. Нещо повече, дори през 2019 г. съвременни автори **с възхищение отбелязват**: „В своята **забележителна дисертация ...**” (болд, И.А.) [20, с. 95]. А колко ли са българските учени, на които публикациите се цитират в продължение на три века?

При откриването на специалността „Естествена история” във Висшето училище в София през учебната 1891–1892 година той става първият преподавател по минералогия, геология и зоология: от 15 (27) октомври 1891 г. – извънреден, от 1 (13) септември 1893 г. – редовен [10, с. 30].

Георги Живков (1844–1899 г.). –

https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_%D0%96%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%B2

На 20 август (1 септ.) 1891 г. в пловдивския печат е поместено съобщението: „Научаваме се, че **министерството на народното просвещение проектирало да основе една зоологическа станция в Бургас** (болд, И.А.). Ако този слух е верен, ний не можем освен да сърадваме министерството за това му намерение...” [21]. Понастоящем липсват първоизточници, въз основа на които да се изясни кой и кога предлага идеята за създаването на тази станция. Към лятото на 1891 г. министър на народното просвещение е Георги Живков, но той най-вероятно само е подкрепил предложението, което положително е внесено от ръководството на Висшето училище в София, респ. от Физико-математическия отдел, към който от учебната 1891–1892 година се открива Естественоисторическият клон. Кога е взето това решение също не е известно, но на 11 (23) септември 1891 г., на заседанието на съвета на преподавателите на Висшето училище, е обявено, че „за през текущата учебна година встъпват за преподаватели в училището, а именно: [...]

Боне Баев” [22, с. 72]. Предполагам, че това съобщение е предшествано от разговори във Висшето училище и Министерството на народното просвещение със завърналия се от Женева д-р Б. Баев, по време на които е обосновано както решението за откриването на Естественоисторическия клон, така и за създаването на Морска зоологическа станция в Бургас под ръководството на д-р Б. Баев.

Четири месеца по-късно татарпазарджишкото списание „Лъча” напомня за новината, публикувана от пловдивския вестник „Балканска зора”, и изтъква, че „нуждата за основанието [...] става належаща с отварянето на факултета по естествените науки при Висшето училище в София” [23]. На 17 (29) януари 1892 г. столичният вестник „Свобода” помества програмна за българската хидробиология статия, написана от неизвестно все още лице с псевдоним Н. Д. Особено впечатляват следните редове: „[...] Една такваз станция, снабдена с добри микроскопи, инструменти за дисекция, една специална библиотека по зоологията, аквариум, една-две лодки, двоица опитни рибари и един управител на станцията, не ще коства на държавата повече от 25-30 хиляди лева годишно и ще принесе извънредно голяма полза както за напредъкът на самото учебно дело (в особености по зоологията), така и за изследването на нашата крайбрежна фауна, която крие с хиляди богатства, неизвестни още нам.

У всички образовани държави има устроени зоологически станции. Те се срещат по Атлантическия океан, Канал ла Манш, Северното море, Адриатическото море и Средоземното море. Особено се славят по своята известната Неаполитанската зоологическа станция и тази на Роскоф, установена на 5 километра от Saint Pol-de-Léon [...].

У нас тя би могла да се устрои **във Варна или Бургас** (болд, И.А.), покрай морето, което е неизчерпаем резервоар на природата; [...] Такваз една станция ще бъде истинско благодеяние за нашата младеж, която се е посветила за изучаването на естественните науки и специално на зоологията [...]” [24].

През юни 1892 г. списанието за наука, изкуство и индустрия „Светлина” потвърждава, че „Министерството на народното просвещение имало намерение да открие **зоологическа станция в Бургас** (болд, И.А.) за изучаване и развъжданието на нашата фауна” [25]. През същия месец най-напред вестник „Свобода” информира, че Б. Баев е „командиран в Бургаското окръжие за съставяние местна сбирка от морски животни” [26].

После тази новина е публикувана и във вестниците „Новини” [27] и „Зорница” [28], което е свидетелство за големия обществен интерес към начинанието.

През май 1894 г. д-р Боне Баев умира [6] и **подготовката за изграждането на морска зоологическа станция в Бургас е преустановена завинаги, но дотогавашните усилия имат дългосрочно въздействие.**

Проф. д-р Георги Шишков (1865–1943 г.) –

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/71/Georgi_Shishkov.jpg

На мястото на д-р Б. Баев във Висшето училище е назначен д-р Георги Шишков. Той (Г. Ш.) е негов състудент, завършва една година по-късно (април 1892 г.) и също естествена история в Женевския университет, при това в края на следването си защитава дисертация по хидробиология [29] (за състава, биологията и хистологията на планариите в Женевското езеро). След завръщането си в България три години работи като учител в Търново и Пловдив. След смъртта на д-р Б. Баев Г. Шишков е назначен на овакантеното от него място за преподавател по зоология и уредник на Зоологическия институт към Физико-математическия отдел на Висшето училище в София. Година по-късно, през май 1895 г., е избран за редовен доцент по зоология и веднага след това е командирован за **двегодишна специализация по морска хидробиология** в Неаполската зоологическа станция (октомври 1895 - есента 1897 г.). Когато се завръща в България, донася „колекция от средиземноморски животни (над 3000 отлично направени препарата), която е първата учебна колекция на новосъздадения Софийски университет” [30, с. 27]. Напълно основателно акад. В. Големански отбелязва, че доц. д-р Г. Шишков (от 1903 г. – професор) е „дълбоко убеден, че като морска държава и България трябва да има свой научноизследователски институт, който да проучва живота и ресурсите на Черно море, и е един от инициаторите за създаването първоначално на станция по подобие на Неаполската зоологическа станция, която той добре познава” [30, с. 35].

Морската зоологическа станция в Неапол. –

https://2.bp.blogspot.com/_fieheW6CZvI/TKgvk40P2II/AAAAAAAAAAck/IQMZe05yBE/s1600/stazione_zoologica_facciata_vecchia_p.jpg

Принос за популяризирането на идеята за изграждането на аквариум в България има и русенският учител **Васил Т. Ковачев (1866–1926 г.)** – един от пионерите на българската зоология, първият български изследовател на рибната фауна в България [31, с. 57]. Той проявява интерес към акваристиката и през 1898 г. публикува обширна статия на тази тема. Като обосновава научната, практическата и педагогическата полза от обществените аквариуми и на „тъй наречени[те] зоологически, хидробиологически и др. т.[акива] станции, с грамадни морски аквариуми”, русенският учител изтъква: „У нас, за жалост, нито в крайморските, нито пък вътрешните градове има някой аквариум. Добре щеше да бъде, ако поне във Варна или Бургас (болд, И.А.) се устрояха малки аквариуми за наблюдаване на още неизучената черноморска фауна” [32]. За да запълни отчасти тази липса, преобладаващата част от статията е посветена на подробни практически указания за построяването и поддържането на домашни аквариуми. Тази публикацията на В. Ковачев е всъщност **първото българско ръководство по акваристика**. Впрочем, ползата от обществените аквариуми не се обсъжда само в рамките на научната общност в България, тя се популяризира и в българското училище. Например през лятото на 1896 г. група ученици от Държавната търговска гимназия в Свищов посещава Будапеща в рамките на 10-дневна екскурзия и най-напред разглежда „аквареумите с морски и сладководни риби. Вътрешността им е омайна. Тук човек се забравя, и струва му се, като че се намира под водата в обществото на морските и речните обитатели. Морският аквареум ви открива тайните на морето със своите риби във фантастична форма и своята чудна растителност [...] от всичките павильони тези бяха най-привлекателните за любознателното око на нашия ученик” [33, с. 7-8]. Забележителен е и фактът, че до декември 1904 г., т.е. година преди януари 1906 г., когато според версиите на варненски автори била дадена идеята за построяването на Аквариума във Варна,

български специалисти защитават **още две дисертации в областта на хидробиологията**: 1901 г. в Бон – Тодор Моров [34] и 1904 г. в Женева – Минко Аджаров [35].

През 1932 г. бъдещият директор на Черноморска Биологическа Станция и Аквариум във Варна доц. д-р Георги В. Паспалев публикува обширно изложение за нейното построяване. В него той твърди: „Идеята за създаване на българска морска станция **на брега на Черно море** е изникнала твърде отдавна [...] Малкото българи, които са имали интерес към естествените науки и възможност да видят морските станции и аквариуми в Европа, не са могли да не мечтаят за откриването на подобна станция и в България на брега на непознатото и неизучвано Черно море. Това е било **в началото само една мечта**. [...] **Идеята за основаване** на морска станция с аквариум в гр. Варна е **получила своя ясен израз и за нея започва сериозно да се приказва и работи след една вечеря** в двореца в Евксиноград, станала на **6 [19] януарий 1906 г.**” (болд, И.А.) [36, с. 1-2]. Вече близо 90 г. историци, популяризатори, журналисти и общественици **упорито внушават**, че преди споменатата вечеря никой нищо не е направил за изграждането на „морска станция на брега на Черно море” и, видите ли, само малцина българи просто са си помечтавали за това. Каква е обаче истината за въпросното „мечтание”?

В българската литература сведенията за аквариуми се появяват не по-късно от 1882 г. [37]. **Още през 1891 г.** Министерството на народното просвещение взема **решение да изгради в Бургас** морска зоологическа станция, предназначена за обучение на студенти от Висшето училище в София и за научни изследвания. В изпълнение на решението за създаването на първата морска научна институция в България преподавателят от Висшето училище **д-р Боне Баев започва през лятото на 1892 г. събирателска работа в Бургаското окръжие**, за да уреди **първата сбирка от морски животни**. По време на Първото българско земеделческо-промишлено изложение в Пловдив 1892 г. са показани и вероятно първите аквариуми в България.

Преждевременната смърт на д-р Б. Баев през май 1894 г. осуетява планираното изграждане на морска зоологическа станция в Бургас, но извършената подготовка е **ценен пионерен принос за развитието на морската наука в страната**. Тя става причина младият учен д-р Георги Шишков през 1895–1897 г. да специализира в областта на морската

биология и по-късно да създаде „школа от природоизпитатели, работещи върху изучаването на водната фауна на България” [31, с. 34].

Идеята за изграждането на морска зоологическа станция във Варна не се появява в началото на 1906 г., а е публикувана още през януари 1892 г. от бургаски автор с псевдонима Н. Д., през 1898 г. за нея напомня и русенският учител Васил Т. Ковачев, популяризирането на обществените и домашните аквариуми у нас още преди началото на ХХ в. също е съществена предпоставка през 1906 г. да започне подготовката за строежа на Аквариума във Варна. Неприятно впечатление прави обаче фактът, че съвременниците на д-р Боне Баев твърде бързо забравят както за проправената от него пъртина в българската морска зоология, така и за забележителното му изследване в областта на потамологията.

Литература и бележки

1. **Алексиев, Иван.** Първият опит за български Аквариум. – Морски вестник, № 1, 17 ян. 2001, с. 15.

2. **Алексиев, Иван.** Д-р Боне Баев и първият опит за създаване на аквариум в България (1891-1894 г.). Отново за българската акваристика до 1906 г. – https://morskivestnik.com/compass/news/2012/072012/072012_12.html (Публикувано 4 юли 2012 г.).

3. За собственото име на д-р Боне Баев са известни четири форми – Боне [4], Бони и Боню [5, с. 111], Боно [6]. Тук приемам формата Боне, защото с това име той се подписва в дисертацията си от 1891 г. [4].

4. **Vaëff, Boné.** Les eaux de l'Arve, recherches de géologie expérimentale sur l'érosion et le transport dans les rivières torrentielles ayant des affluents glaciaires. Thèse, présentée à la Faculté des sciences pour obtenir le grade de docteur ès-sciences naturelles. Mémoire couronné par la Faculté des sciences. (Prix Davy). Genève, 1891. 88 p. 5 pl.

5. **Танчев, Иван.** Българската държава и учението на българи в чужбина (1879–1892). С., Акад. изд. „Марин Дринов”, 1994. 219 с.

6. **На 19-й того почина в една от тукашните болници Д-р Боно Баев, професор по естествените науки в Софийското висше училище. ...** – Новини (Цариград), № 68, 24 май 1894, с. 2.

7. През 2005 г. проф. Б. Маврудчиев съобщава, че Б. Баев е роден „Около 1867 г.” [8, с. 7]. Тъй като той (Б.М.) не подкрепя твърдението си с препратка към източник, допускам, че е определил тази година с предположения за продължителността на следването му и за възрастта, при която го завършва през 1891 г., т.е. приел е, че Б. Баев е завършил на около 24 г. За разлика от проф. Б. Маврудчиев, който все пак подсказва несигурността на годината на раждането (около 1867 г.), анонимният нашенски уикипедианец подвежда читателите чрез твърдението „1867”, макар че единственият ползван от него източник е известният Алманах на Соф. ун-т от 1940 г. [9], а в съвсем кратките биографични бележки за д-р Б. Баев годината на раждането изобщо не е

спомената [10, с. 30]. Поради тази несигурност, тук в основния текст на статията не посочвам годината на раждането.

8. **Маврудчиев, Божидар**. Страници от календара на българската геология (1828 – 2005) „80 години Българско Геологическо Дружество”. С., Българско геологическо дружество, 2005. 135 с. –

<https://www.bgd.bg/EDITIONS/MAVRUDCHIEV/Mavrudchiev.pdf>

9. **Боне Баев**. –

https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B5_%D0%91%D0%B0%D0%B5%D0%B2 (Последна промяна 22 май 2020 г., посетено 27 юли 2021 г.).

10. **Алманах на Софийския университет „Климент Охридски“ : [Т. 1]. 1888-1939. А-Я**. С., Унив. изд. „Климент Охридски”, 1988. 726 с. Фототип. изд. на кн. от 1940 г.

11. **Пишат от Женева...** – Зорница, г. XIV, № 38, 23 септ. 1889, с. 152

12. **Vaëff, Boné**. Les eaux de l'Arve, recherches de géologie expérimentale sur l'érosion et le transport dans les rivières torrentielles ayant des affluents glaciaires. Thèse, présentée à la Faculté des sciences pour obtenir le grade de docteur ès-sciences naturelles. Mémoire couronné par la Faculté des sciences. (Prix Davy). Genève, 1891. 88 p. 5 pl. –

<https://archive-ouverte.unige.ch/unige:26706>

13. **В швейцарския вестник *La Tribune de Genève* следующите похвални отзиви ...** – Свобода, № 665, 5 ноем. 1891, 2-3.

14. **Bergeron, J. Boné Vaëff**. Les eaux de L'Arve. Recherches de Géologie expérimentale sur l'érosion et le transport dans les rivières torrentielles ayant des affluents glaciaires. – Un vol. in-8° de 100 pages. Genève, 1891. – Revue générale des sciences pures et appliquées. Tome 3. 1892. Paris, 1892, p. 557. –

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015086622688&view=1up&seq=567&skin=2021&size=150&q1=bone>

15. **Chaix, Paul**. Les eaux de l'Arve, recherches de géologie expérimentale sur l'érosion et le transport des rivières torrentielles ayant des affluents glaciaires. Thèse présentée à la Faculté des sciences par Bone Baeff, de Chipka (Bulgarie). Mémoire couronné (prix Davy). Genève 1891. – Le Globe (Geneve), Tome Trente et Unième. Cinquième Série– Tome III, 1892, p. 68-71. -

https://www.forgottenbooks.com/en/download/LeGlobe1892_10684631.pdf

16. **Candolle, C. de**. Rapport de président de la Société de physique et d'histoire naturelle de Genève l'année 1891. – Mémoires de la Société de physique et d'histoire naturelle de Genève, Tome XXXI, Seconde Partie, 1892–1893, p. XXXI-CX. –

<https://archive.org/details/memoiresdelasoci312soci>

17. **Vogt, Carl und Bruno Hofer**. Die Süßwasserfische von Mittel-Europa. Teil I: Text. Leipzig, 1909. XXIV, 559 S. –

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015079959170&view=1up&seq=126&skin=2021&size=150&q1=bone>

18. **Лазаров, Михаил Г. и Йота Данчева**. Дисертации, защитени в чужбина от българи. 1878–1968. Библиографски указател. София, НБКМ, 1975. 334 с.

19. **3 Citations.** – <https://www.semanticscholar.org/paper/Les-eaux-de-l'Arve-%3A-recherches-de-g%C3%A9ologie-sur-et-Baeff/138745f4e72d67311c35a22a1f344d8d36d9d07d>

20. **Launay, Marina, Jérôme Le Coz, Seydina Diouf, B. Camenen, Fabien Thollet, Marina Coquery.** Réévaluation des apports moyens de matières en suspension de l'Arve au Rhône. – La Houille Blanche 2019, № 2, 89–100. – <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02553077/file/pub00064032.pdf>

21. **Научаваме се, че...** – Балканска зора (Пловдив), № 421, 20 авг. 1891, с.3.

22. **Нейкова, Елена и Анка Русинова.** 120 години съхранение на геоложкото познание (1892–2012). – Наука, 2012, № 5, 72-76.

23. **Основаването на една биологическа станция у нас.** – Лъча (Татар-Пазарджик), г. I, № 4, 15 дек. 1891, 3-5.

24. **Н. Д.** Ползата от отварянето на една Зоологическа станция у нас. – Свобода, № 718, 17 ян. 1892, с. 3.

25. **Министерството на народното просвещение...** – Светлина, г. II, 1892, № VI, с. 144.

26. **Първостепенния учител при Софийската гимназия и преподавател във Висшето училище Боню Баев ...** – Свобода, г. VI, № 834, 13 юни 1892 г., с. 1.

27. **Министерството на просвещението е натоварило първостепенния учител в Софийската гимназия г. Боню Баев, ...** – Новини (Цариград), г. II, № 76, 19 юни 1892, с. 3.

28. **Преподавателят на ...** – Зорница, г. XVII, № 25, 20 юни 1892, с. 100.

29. **Chichkoff, G. D.** Recherches sur les Dendrocoeles d'eau douce (Triclares). Dissertation. Liège, 1892. X, 134 p., XX pl. – <https://docplayer.fr/186342815-Thesis-reference-recherches-sur-les-dendrocoeles-d-eau-douce-triclares-chichkoff-georges-d.html>

30. **Големански, Васил.** Георги Димитров Шишков (1865-1943). - **В: Големански, Васил и Димо Божков.** Бележити български зоолози. С., АИ „Проф. М. Дринов”, 1997, 25-36.

31. **Големански, Васил.** Георги Шишков. С., УИ „Кл. Охридски”, 1988. 78 с.

32. **Ковачев, Васил.** Значението на аквариумите. – Училищен преглед, г. III, 1898, № 6, 617-622.

33. **Попов, Никифор.** Първият годишен отчет за състоянието на Държавното търговско училище в Свищов (от началото му до днес). Свищов, Държ. търг. у-ще, 1897. 152 с.

34. **Moroff, Theodor.** Über die Entwicklung der Kiemen bei Knochenfischen [Относно развитието на хрилете при рибите с кости]. – Archiv für mikroskopische Anatomie, Bd. 64, 1902, S.428-459. – <https://www.semanticscholar.org/paper/%C3%9Cber-die-entwicklung-der-kiemen-bei-fischen-Moroff/fb3937a193d52b024e69199bc6f017b3daa26e35>

35. **Adjarof, Minko.** Recherches expérimentales sur la physiologie de quelques Algues vertes [Експериментални проучвания на някои зелени водорасли] Thèse. Genève, H. Kündig, 1905. IV, 104 p. – <https://archive.org/details/recherchesexpri00adjagoog>

36. **Паспалев, Г. В.** Българска Черноморска Биологическа Станция и Аквариум в гр. Варна. – Известия на Царските природонаучни институти в София. Книга V. 1932, с. 1-33.

37. **Голямата змия – Кралицата (Boa-Constrictor) в Нев-Йорския аквариум.** – Българска илюстрация, г. II, 1882, № 9, с. 197. Рис.

Иван АЛЕКСИЕВ